

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.25, maj 2025

Indledningen er redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Steen Tullberg
Tilsyn ved ph.d. Christian Egander Skov

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

Indledning til “Tale-Friheden” ved Jon Tafdrup

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Grundtvigs egen censurdom
- 3 Artiklen
- 4 Anvendt litteratur

1 Anledning

“Tale-Friheden” udkom den 31. maj 1840 i tidsskriftet *Nordisk Kirketidende*. Baggrunden for Grundtvigs lille artikel var en aktuel sag om ytringsfrihed. I Danmark var grænserne for trykkefrihed fastsat i den såkaldte Trykkefrihedsforordning fra 1799 med et par senere justeringer, mens der ikke fandtes nogen lovgivning vedrørende mundtlige ytringer eller talefrihed, som Grundtvig benævner det. Sager som disse blev behandlet af Det Kongelige Danske Cancelli på ad hoc-basis (Lundgreen-Nielsen 2007, s. 45). Den 7. maj 1840 havde den liberale bladmand Balthazar Christensen holdt en tale på repræsentantskabsmødet i Trykkefrihedsselskabet, hvori han havde anbefalet at indsende petitioner til Stænderforsamlingerne om udvidet trykkefrihed, da:

Ingen enten paa Slottet eller i Hytten vil vove at negte, at vi i 1840 i det mindste ere fuldmodne til den indskrænkede, saa strengt omgjærdede Frihed, som Forordningen af 1799 i en stormbevæget Tid for fire Decennier siden levnedes os, og at vi i 1840 i det mindste ere saa oplyste, at den Censur, den aandelige Trællepænke, som hiin Forordnings 20de § ikke bluedes ved at kaste om Halsen paa enhver endog for den mindste Presseovertrædelse dømte Forfatter, ikke længere tør bydes os uden Skam for Kongen og Fornærmelse for hele Folket (*Fædrelandet*, 8. maj 1840, sp. 1171).

For den samlede tale blev Christensen sat under tiltale af Kancelliet. I anklageskriftet er særligt fremhævet, at Christensen havde udtalt, at “man under den nuværende Regering ikke kunde vente nogen Afhjælpning af Manglerne”. Ordene var faldet på et tidspunkt, hvor debatten om en fri forfatnings indførelse var kraftigt opblusset i kølvandet på Frederik 6.s død og indsættelsen af Christian 8., hvem man havde store (og forgæves) forhåbninger til som en varm ven af trykkefriheden. Både for at lade talen trykke i *Fædrelandet* og for at have fremført kritikken på Trykkefrihedsselskabets møde blev han sat under anklage (og den 27. marts 1841 dømt skyldig) (Jørgensen 1944, s. 369). Det er særligt den sidste del af anklagen, som Grundtvig forholder sig til.

2 Grundtvigs egen censurdom

Grundtvig kendte selv til konsekvenserne af at være dømt for at overtræde bestemmelserne i Trykkefrihedsforordningen, nemlig det ifølge § 20 automatisk tildelte livsvarige censurpåbud, som betød, at alle skrifter herefter skulle forhåndsgodkendes af politiretten. I 1826 var han således blevet dømt for fornærmelige udtalelser mod den teologiske professor H.N. Clausen; i sin helhed var dommen mild, men nævnte § 20 gjaldt under alle omstændigheder (Lundgreen-Nielsen 2007, s. 51 f.). Først i 1837 blev Grundtvig efter ansøgning fritaget for censurens lænker, da paragraffen mildnedes. I de 11 år, som han var underlagt denne for ham skamfulde dom, formåede han dog at udsende over 100 tekster – hvorfor Flemming Lundgreen-Nielsen har kaldt ham, “den danske skribent,” som formentlig “slap bedst fra et møde med den danske enevældes censur” (2007, s. 57). Men talefrihedens begrænsninger oplevede han også, i hvert fald at det mundtlige ord regelmæssigt kontrolleredes af statens hemmelige agenter. Fra 1839 til 1848 var han således formand for sin egen folkelige forening, Danske Samfund, hvor der jævnligt var besøg af ordensmagten uden dog, at det nogensinde kom til en sag (Lundgreen-Nielsen 2007, s. 57 f.).

3 Artiklen

I sin artikel indleder Grundtvig med en kraftig sontring mellem trykke- og talefrihed: “Tale-Friheden er baade meget naturligere og vigtigere end Trykke-Friheden, og ret egenlig, som Betingelse for en virkelig fri *Folke-Stemme*, et umisteligt Gode”. Tanken er, at skriften er “død og magtesløs”, når ingen taler om den, og modsat at “fyrig og levende Tale i *Kirker* og *Skoler*, *Selskaber* og *Venne-Kredse*” kan have stor magt og indflydelse, selv når ingen skriver om den (sp. [353]). Dette fører til en af Grundtvigs ofte udtrykte synspunkter, nemlig om uddannelsen af dem, han kalder “Ordførere” i særligt kirken og skolen (sp. [354]). I stedet for den sortes skoles latinske dannelse, hvor der fokuseres på “saamange døde og levende Sprog, som mueligt” (sp. [354]), skal reel dannelse funderes i det danske sprog, modersmålet, “thi først da kan de beskikkede Ordførere i Regelen blive hvad de skal være: *Folkets Ledere*, som de frivillig følge” (sp. 355).

Den uddannelse, som Grundtvig efterspørger, kan ikke fås på universitetet i

København, men fordrer en ny “*Dansk Høiskole*” (sp. 355). Her er Grundtvig inde på en sag, der har optaget ham væsentligt siden 1832, hvor han i *Nordens Mythologi* peger på behovet for en ny type læreanstalt (Grundtvig 1832, s. 28), en tanke han gennem 1830’erne sætter flere ord på i de værker, som eftertiden har kaldt hans højskoleskrifter (jf. Yde 2025). Hans tanke var, at akademiet i Sorø skulle være hjemsted for denne anstalt for bl.a. håndværkere og bønder, der på dansk kunne blive oplyst om “Alt hvad man behøver at vide, for ikke blot at have Sæde men Stemme i Folke-Raadet”, som han udtrykker det lidt senere i 1840 i skriftet *Bøn og Begreb om en Dansk Høiskole i Soer* (s. [7]). En formulering, der står som genklang af beskrivelsen af højskolens formål i “Tale-Friheden”, at kun med denne skole kan ventes “en virkelig oplyst Folke-Mening om Borgerlige Ting, og i Folke-Raadet en sømmelig Fritalenhed” (sp. 356). Med folkerådet hentydes til de stænderforsamlinger, der var trådt i kraft i 1835, og som havde rådgivende funktion i forhold til kongen; her sad netop folk, der var bønder og håndværkere, og de skulle altså skulle uddannes på dansk vis.

4 Anvendt litteratur

- *Forordning, som nærmere forklarer og bestemmer Trykkefrihedens Grændser. Friderichsberg Slot, den 27de September 1799.* København.
- *Fædrelandet*, nr. 153 og 154, 8. maj 1840, udg. Balthasar Christensen, J.F. Giødwad, Orla Lehman, D.G. Monrad & A. Wesseln. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst..* København.
- Grundtvig, N.F.S. (1840) *Bøn og Begreb om en Dansk Høiskole i Soer.* København.
- Jørgensen, Harald (1944) *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848. Et Bidrag til en Karakteristik af den danske Enevælde i Frederik VI's og Christian VIII's Tid.* København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (2007) “Grundtvig og censuren” i *Grundtvig-Studier* 2007, s. 44-90. København.
- Trykkefrihedsforordningen, se *Forordning, som nærmere forklarer og bestemmer Trykkefrihedens Grændser.*
- Yde, Henrik (2025) *Skolen for livet. N.F.S. Grundtvigs højskoleskrifter.* København.